

LEVELEK

Özvegy Zaják-Simon-né Kovács Julianna, Ausztria

1941-ben a Magyar Honvédség bevonulásával Délvidék, újra Magyarország része lett. Az ott élő magyarság, így a csúrogiak is szívből örültek. Csúrognak akkor kb. 12000 lakosa volt. Ebből 7-8 ezer szerb és 4-5 ezer magyar, illetve német nemzetiségű lehetett.

**Zaják András,
Zaják Júlia férje**

A bevonuló magyar katonaság tiszteletére ünnepséget rendeztek. A templom előtt díszemlvényt állítottak fel és onnan hangzottak el a beszédek. Dupp Bálint plébános mind ezért rosszállását fejezte ki, mivel úgy érezte, hogy a nem magyar nemzetiségű polgárok nemzeti öntudatát sérti az ünneplés.

Az ünneplés valóban nem sokáig tartott. A szerb iskola és a szerb templom tetejéről fegyvertűzet nyitottak az ünneplő tömegre. Az ünnepségen magam is részt vettem férjemmel és két kislányommal. Mi sebesülés nélkül értünk haza, de sok volt a sebesült, és volt halott is.

Az orv támadás után a helyi katonai hatóság felállított egy úgy nevezett „Nemzetőrséget”, és kihirdették a fegyver beszolgáltatást, a hasonló incidensek elkerülése végett.

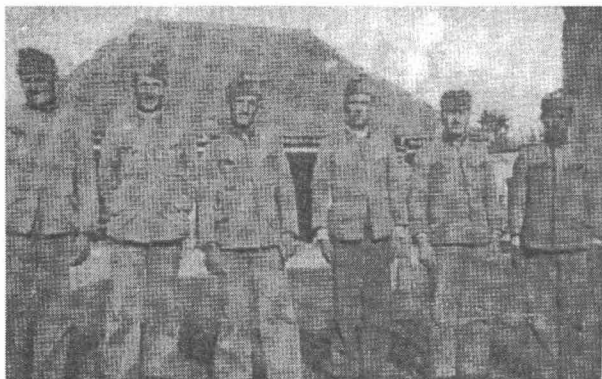
A Nemzetőrségben olyan emberek lettek kinevezve, akik eddig is valamilyen közeleti szerepet töltöttek be a helyi hatalomba. Pl. tűzoltó, csendőr, közalkalmazott, aki magyarul és szerbül is beszélt. A férjem önkéntes tűzoltó

volt, így a katonai hatóság őt is beosztotta szolgálatra. Neki, mint más helybeli csúroginak a katonai járőrökkel kellett szolgálatot teljesíteni. Több alkalommal a szerbek rálöttek a katonai járőrökre, és többjüket megölték. Sem a magyar lakosok, sem a magyar katonaság nem bántalmazták a szerb ajkú lakosokat. Az ellenállás a magyarok ellen azonban állandóan jelen volt. A fegyvereket a többszöri felszólításra sem adták át. Így a magyar katonaság a házkutatásokon talált fegyverekért a tulajdonosokat bíróság elé állította, majd elítélte őket. Sajnos tény, hogy a katonai eljárásoknak voltak ártatlan szerb áldozatai, de ezek nem bosszúból és nem a csúrogi magyar lakosoknak, minden törvénynélküli eljárásából történt. A csúrogi magyar lakosság nem tudta befolyásolni a katonai eljárást. A magyar lakosoknak épp úgy eleget kellett tenni a katonai parancsnak, mint a szerb lakosoknak.

Az élelmiszert akkor jegyre lehetett kapni. A kisbíró hivatali kötelességét teljesítve, kivitte a tanyákra kerékpáron a jegyeket, úgy a magyar, mint a szerb tanyákra. Egy ilyen hivatalos úton eltűnt jegyekkel együtt. A Hanák nevezetű bíró is eltűnt, csak az üres szekérral tértek haza a lovak. A rendfenntartás állandóan bonyodalmakba ütközött, mert állandóan szerb partizánok által elkövetett, fegyveres erőszakkal kellett számolni.

1942. vízkeresztjén (szerb karácsonyán) Csúrognak és Zsablya határán nagy lövöldözések hallatszottak. Férjem, mint polgárőr kötelessége, a lövöldözés irányába sietett. Mire odaértek, már csak a járőrök holttestét találták. A hóban található nyomok mutatták, hogy a partizánok átmentek a Tisza túloldalára. A magyar katonai hatóság ekkor nagyméretű razziát tartott, és több partizánt, és partizánt támogató személyt fogott el. Egy elfogott személynél, térképet találtak, melyen piros kereszttel meg voltak jelölve a magyar házak, melynek lakóit a közeljövőben szándékoztak meggyilkolni. Az elfogott személyek katonai bíróság elé lettek állítva és ítélet alapján többségüket kivégezték.

A magyar hatóság a szerb lakosokat, akik nem fogtak fegyvert, nem üldözte. Erre bizonyították az is, hogy az élelmiszert először a szerb ajkú lakosok válthatták be és csak utána a magyarok.

A megölt csúrogi kisbírók

1944. őszén az oroszok nyomására a Magyar Honvédség kivonult térségünkből. Helyébe a szerb partizán alakulatok vették át a helyet, és elkezdődött a csúrogi magyarok mészárlása, és elüldözése, bár mi, ott élő magyarok nem fogtunk fegyvert a partizánok ellen.

1943. őszén, vagy 1944. tavaszán, már nem emlékezem, a férjemet is besorozták katonának a magyarok. Így nem tartózkodott a partizánok bevonulásakor Csúrogon. Mi édesapám tanyájára költöz-

tünk a három családommal. A legkisebb egy éves volt. A partizánok mindazokat, akiknek rokonuk, vagy hozzátartozójuk magyar honvéd volt, azt azonnal agyonverték. Talán mi is így jártunk volna, ha nem költöznénk el a tanyára. 1944. karácsonyára haza jött a férjem is a katonaságtól. Együtt töltöttük a karácsonyt - ez volt az utolsó karácsonyunk -. Elmondtam mindent a férjemnek, hogy mi történik Csúrogon, és kértem, hogy menjünk el, mert félek, de ő azt mondta, hogy ő soha nem bántott senkit és nem kell mitől félnie. - Nekem itt a hazám, a házam, a családom, az üzletem és nem megyek sehova. Mivel jelentkezni kell, hát jelentkezek. A lelkiismeretem tiszta, nem bántalmaztam senkit. - A szavai, még most is csengenek a fülemben. Karácsony után elment jelentkezni és soha többé nem jött haza. A férjemnek négy napig vittem az enniválót, nagyon rosszul nézett ki össze volt verve. A negyedik nap kérte, hogy vigyek be alkalmas ruhát a sebkötésre. Másnap eleget tettem a kérésének, de már nem találtam a férjemet.

1945. január végén megkezdődött a magyarok kifosztása és elüldözése. A tanyasi házakban a benyomuló partizánok elsőnek a kamarákat rabolták ki, majd nekiünk öt percre adva a pakolásra, miközben apámmal a kocsira el fogatták a lovat. Apám subáját, meleg ruhaneműt, egy oldal szalonnát tettünk a kocsiderékba. Csúrogra érve lezavartak a kocsiról, és semmit sem vihettünk a kocsiról magunkkal. Minden értékes tárgyat: gyűrűt, fűgőt, pénzt, át kellett adni. Nagyon hideg volt, nagy hó és jeges út. Külön álltak a nők, férfiak, öregek és kisgyerekes anyák. Apámat egy rozoga kocsira osztották és így kerültem én a három kiscsaládommal a kocsira. A csúrogi szerb lakosok szidása, köpködése közepette, hagytuk el Csúrogot. Még ma is hallom az átkozódásukat és kiabálásukat, hogy Szibériáig meg se álljanak velünk. Borzasztó érzés még ma is, hogy kicsoda nagy szerb gyűlölet volt a magyarok iránt.

Éjjel értünk Járekra. Azokat a tetteket, érzéseket, ami velünk történt nem lehet elfelejteni, de még papírra sem vetni. Járekon egy ajtónélküli szobába tereltek bennünket.

Kisfiam nagyon rossz állapotban volt az egyik lábujja kékre fagyott, a ruhája vizes volt, és állandóan sírt. Egy horvát nemzetiségű partizán megkérdezte, hogy miért sír állandóan a fiam, mire elmondtam, hogy csupa víz és éhes. Megsajnálta és megengedte,

hogy a fűtött szobába megszárlítam a ruháit, és adott egy kisdunyhát mondván, hogy neki is van ilyen idős kisfia. Ilyen ember is volt a partizánok soraiba.

Nagyon nehéz sorunk volt, sokat éhezünk. Minden utcasarkon partizán őr állt. Partizán kísérettel lettünk munkára hajtvva. Sokan meghaltak. A gyerekeim is nagyon rossz állapotban voltak. Kisfiamnak, már sírásra sem volt ereje, csak nyöszörgött. Hogy életbe maradjunk, éjjelenként kiszöktünk a kendergyár jéghidegsatorna vizén keresztül élelmet kéregetni a temeríni házakhoz. A Gondviselőnek, és a temerini jó embereknek köszönhetően sikerült gyermekeimet a biztos haláltól megmenteni.

1945. május végén Gajdobrára vittek bennünket, majd innen engedtek szabadon az-
zal, hogy haza a szülőfalunkba soha nem térhetünk vissza. Mi Becsére kerültünk a nagy-
bátyánkhoz. Sokat dolgoztam, hogy eltartsam a családomat, de itt sem leltem nyugalmat.
Többször zaklattak engem is és a gyerekeimet is a vallásos életünk miatt.

Egy nap 1952. augusztusában sikerült minden segítség nélkül a három gyermekem-
mel, Krányszka Goránál átszökni a zöldhatáron Ausztriába. Itt találtunk otthonra. A sok
munkánk itt meghozta a gyümölcsét. Mind a három családomnak lett otthona.

2002 augusztusában jartam először Csúrogon mióta kiűztek bennünket. Már a hely-
ség bejárata felidéz bennem minden szép, de borzalmas és szörnyű emlékeket is, amit
átszenvedtem. Még áll a szélmalom, az ápolatlan sintérgödör szélén, mint a meggyilkolt
magyarok kopjafája.

Csúrog ma is szép hely, mégis az a benyomásom, hogy nem hozta meg az ott élőknek
a várt hasznot és fejlődést a magyarok elhajtása. Annak ellenére, hogy 1944-ben mint egy
5000 magyar vagyona az ölükbe hullott mégis szegénység uralkodik. Azt gondolom, hogy
ez mindaddig sújtja a csúrogi lakosságot, még nem szembesül a múlttal, a szörnyű tette-
ikkel és még nem lesz béke a lelkekben, és tisztelet a magyar ártatlan áldozatok iránt.

Mint ahogy mi is szembe néztünk saját múltunkkal, és tiszteletben tartjuk az ártatlan
áldozataikat, ezt kellene tenni nekik is.

Gyantár János

Tisztelt asszonyom

Az 1944-45-ös bácskai vérengzésnek a mi családunk is áldozata volt.

1943-ban születtem Csúrogon. Több generáción keresztül visszamenőleg a családunk
Csúrogon született és élt, viszonylag békességben a szerbekkel együtt.

A Trianoni diktátum elszakította Bácskát Magyarországtól, és Jugoszláviához csatol-
ta.

1941-ben a Bécsi döntés alapján visszacsatolták Magyarországhoz. Így Bácska ismét
Magyarországhoz tartozott. A magyar lakosok örömmel fogadták a hírt, és ünnepséget
rendeztek. Apám vitte a magyar zászlót. Ebben az örömteli pillanatban, senki nem gon-
dolta, hogy 3-4 év múlva a boldogság fájdalommmá válik.

A magyar katonaság bevonulásakor kisebb atrocitások történtek a katonaság és a
szerb lakosok között. A szerbek a padlásról elkezdtek a katonákra lövöldözni és egy szerb
hölgy lelőtt egy magyar katonatisztet. A katonaság kötelessége, hogy visszalöjjen és meg-
védje katonáit.

Majd később lecsillapodott a helyzet és a két nép tovább élt békességben. Legalább is
úgy látszott.

A magyarok bevonulásakor megkezdődött a besorozás, a frontra vezénylés.

Apámat Gyantár Jánost az északi gyorshadtestbe sorozták be.

Apám bátyját a szovjet hadszíntérre vitték.

Apám öccse Gyantár Lajos szintén Oroszországba szolgált és a „Doni” ütközetben vesztette életét.

Apám 1944. vége felé súlyosan megsebesült, így az oroszok bevonulásakor Bécsbe került kórházi ápolásra.

Bácskában igazi nagy front nem volt Az oroszok átvonultak Bácskán 1944. vége felé.

Majd az oroszok átvonulása után jöttek a szerb partizánok. Ezekre az eseményekre csakis úgy emlékezem, ahogy édesanyám elmondta.

1944. őszén a magyar katonaság visszavonulása után jöttek a szerb partizánok, és összeírták a magyar házakat, majd a férfiakat összeszedték és kivégezték őket. Közöttük volt a nagyapám Gyantár Elek és a nagybátyám Gyantár Mihály is. Az asszonyokkal rakatták a kocsira a halottakat. Édesanyám és a Gyantár nagymama feltették a kocsira a nagyapámat és édesapám bátyját és kivitték a sintérházhoz ahol gödrök voltak ásva és a többi halottal együtt, oda földelték el. A rokonságunkból 28 férfit lőttek le.

1945. januárjában kihajtottak az otthonunkból és koncentrációs táborba zártak. Kegyetlen körülmények között, élelem nélkül tartottak minket. Itt sokan meghaltak. Az unokatestvéreim közül is többen. Én vérhast kaptam, de csodával határos módon életben maradtam. Anyámnak dolgozni kellett menni a földekre, és így sikerült néha burgonyát és répát hozni táplálékul.

Szeptemberben közölték velünk, hogy Csúrogy kivételével bárhova mehetünk. Apámról még addig semmi hírt nem hallottunk. Baranyába kerültünk itt voltak rokonaink. Ősz volt és anyám dolgozni járt a határba. Az embercsempészekről megtudta, hogy apám a határ magyar oldalán van, és minket keres. Kukoricatörés közben édesanyám „átdolgozta” magát velem Magyarországra. Itt találkoztunk édesapámmal.

Szegényesen éltünk. Télen apám az erdőben fát vágott, nyáron napszamba mentek. Pár év után sikerült jószágokat vásárolni és lassan megkezdtük a gazdálkodást. Ezek az évek nagyon küzdelmes évek voltak. 1959-re kezdtünk talpra állni. Ekkor kezdődött a Kádár rezsim, és ismét mindent elvettek tőlünk. Édesapám ettől a helyzettől, hogy ismét mindent elvettek, idegileg összeroppant.

Én felkerültem Budapestre. A hajógyárban dolgoztam, mint lakatos, 12-16 órát, hogy a családomat tudjam támogatni. A sok munka mellett, esti iskolába jártam, majd az egyetem elvégzése után építész lettem.

Majd lassan megszűntek a gyárak, a vállalatok és csak az „elit” rétegnek lett jó. Ez a helyzet engem is megviselt.

Úgy érzem, mi rossz helyen és rossz időben születtünk.

A csúrogyi vérengzést 50 évig itt meg sem lehetett említeni. Sajnos a „mostani” vezetők sem tesznek semmit, hogy feltárják az igazságot. Elvártuk volna, hogy a szerb hatalom bocsánatot kért volna az ártatlanul kivégzett magyarokért, mint ahogy ezt Magyarország megtette a szerb nép felé. Nem tudom elfogadni, hogy a 21. század küszöbén még mindig jeltelen sírba nyugszanak az áldozatok. Igaz nem tudok mást tenni, mint hogy elmeséljem gyerekeimnek és ismerőseimnek, és ha megérem unokáimnak, hogy mi történt velünk.

Isten gazdag áldását és jó egészséget kívánok Önnek.

Gyantár János 2003. február 24.

Iván Mihály

A Magyar Honvédség bevonulására, mint öt éves gyerek, röviden, de kétségtől vi-
lágosan emlékszem. Csúrogy központja, délután napos idő. A tömeg megtöltötte a falu
központjában lévő teret. Az iskolával szemben álltak, balról a katolikus templom, kissé
jobbra a községháza, mögötte pedig a pravoszláv templom.

A bevonuló hadsereget megelőzte a zenekar és az előfutárokból álló kisebb katonai
alakulat, rájuk már nem emlékszem, de azt tudom, hogy a himnusz kezdetekor több
helyen is megemelkedtek az iskola tetejének cserepei, és sortűzet adtak le az ünneplő
tömegre. A katonák kiáltoztak, hogy mindenki vesse magát a földre, öreganyámmal is
ezt cselekedtük. (nekem ez fölöttébb tetszett). Ekkor kiadták a parancsot, hogy mindenki
térjen haza a legrövidebb úton. A folytatás már közismert. A tetteseket elfogták, elítélték,
és kivégezték.

A megtorlások sorozata ezzel vette kezdetét.

A szüleimnek ebben az időben üzetük volt Csúrogon. Az iskola tanítói és a közka-
tonák, akik a boltot szép számban látogatták, 1944-ben már nyíltan kimondták, hogy
bekövetkezett a vég, mindenkinek szökni kell, ezt ajánlották szüleimnek is. Apám azt
mondta, hogy ő nem bűnös, és nem megy sehova. Az igazsághoz az is hozzátartozik,
hogy Szálasi, a nyilas vezér 1944. szeptemberében vagy októberében meglátogatta a falut.
Minket, gyerekeket kitereltek a vasútállomás közelében levő épület elé. Bámultuk a vezér
fényes autóját, ragyogó csizmáját. --Most már könnyű okosnak lenni: akik megjelentek,
ha mást nem is tettek, a jelenlétükkel aláírták saját halálos ítéletüket. A megtorlásokról,
már nem kívánok írni, arról már eddig is sokan beszéltek.

A járeki táborról szeretnék egy pár szót megjegyezni.

Talán a leghidegebb nap lehetett akkor, amikor hozzánk is berontottak a fegyveres
civilék, akik már addig is többször megfenyegettek bennünket, majd az udvarunkban a
kapunak állították a bátyámat és engemet is. Jómagam ekkor 8 éves voltam. Kiabálva
megparancsolták, hogy amit a vállunkon elbírunk, azt gyorsan csomagoljuk össze, mert
itt tovább nincs maradásunk. A falu magyarjait kiterelték a központban levő térre. Meg-
határozták azt a vonalat, amin kívül nem volt szabad lépni. Itt álltunk délelőtt nyolctól
délután négyig. Ezt megelőzően a dobosok kihirdették a parancsot, hogy minden érték-
papírt, pénzt, aranyat, ékszert egy szalmahordó kosárba kell bedobni, mert aki ezt nem
teszi, azt kivégzik. Ekkor öreganyám levette a nyakában levő zacskót, és szó nélkül a
kosárba dobta. A zacskó tartalma annak a kilenc, Amerikában eltöltött keserves évnek,
az eredménye volt, amit öregapám egy ólomgyárban legüröcölt.

Alkonyodott már, amikor a szomorú menet elindult. A kisbabásokat a vagonokba
rakták, a többiek gyalog indultak el Járek felé. Útközben az egyik lábamról leesett a cipő,
így Járekra érve egy lábon vártam azt a pillanatot, amikor végre betoloncoltak bennünket
a szobába, ahol a padlóra szalma volt terítve. Ebben a házban volt a konyha is, itt főzött
édesanyám. Kimondottan állati takarmány volt só nélkül (gersli kukoricalisztből). Tejet
és húst nem kaptunk.

A munkára alkalmasak a földeken dolgoztak, így a bátyám valahonnan néha hozott
egy kis tejet, amit én ittam meg. Nagy ünnep volt az, amikor az óbecseiek csomagot hoz-
tak.

Emlékszem a hullaszállító kocsira, amely minden nap járta a falut, és szedte össze a
halottakat. Orvos volt, csak gyógyszer nem. A lóger parancsnoka egy nő volt, roppant
szigorúan, férfiasan viselkedett. Szigorú intézkedései közé tartozott az, hogy nekünk
gyermeknek még a túloldalra sem volt szabad átmennünk, mert különben ránk lőtt.

Arra nem emlékszem, hogy valakit lelőtt volna, de láttam amint lövöldözött. (Később úgy értesültem, hogy a Petőfi brigád tagjai Becsén alaposan helyben hagyták, majd kivándorolt külföldre.) Mivel Járek nagyon szép falu volt, gyönyörű házakkal, mindegyik pumpás kúttal, padlós szobákkal – valamikor gazdag német falu – így betelepítették bevándorlókkal, minket pedig Szépligetre vittek. A németekhez hasonlóan, a vajdasági magyarokat is ki akarták lakoltatni, és a helyükre délről hoztak volna be népeket, hogy „javítsák” a nemzeti összetételt.

Szépligeten már könnyebb volt a helyzetünk. Innen engedtek szét bennünket, ha valaki jött értünk, és aláírt valamilyen okmányt (megjegyzés: valakinek felelni kellett értünk, hogy nem leszünk az állam terhére). Mivel haza nem mehettünk így a csúrogi lakosság a környező falvakba, városokba került, remélve, és bizakodva, hogy valamikor visszamehetnek otthonukba, ahol születtek, éltek és dolgoztak. Legtöbbjük, mivel senkinek sem ártottak, nem volt ellenük eljárás, nem voltak elítélve, hittek abban, hogy egyszer majd visszamehetnek, és visszakaphatják elvett vagyonukat. Az igazsághoz tartozik, hogy az akkori magyar kormány a saját népét is eladta nemcsak minket. Itt bennünket senki sem védett, ami egyedülálló a történelemben. A rettenetes terror belefojtotta a szót az emberekbe. Egyedül Mindszenty József bíboros emelte fel a szavát értünk, amiért minden tiszteletet megérdemel.

A lógerből kikerülve mi Becsén húzódtunk meg. Itt kíséreltünk meg új életet kezdeni a semmiből. Egy, októberi napon a község kisbírója körbejárta a volt lógerlakókat, s mint Csúrogon most is azt parancsolták, hogy mindenki jelenjen meg a községházán, a hátán azzal a csomaggal, amit magával tud vinni, (másunk úgy sem volt). Így aztán egy verőfényes napon megalázva, megtörve, hontalanul és reménytelenül újból együtt voltunk, mi lógerosok, akik Becsére kerültünk. Azt vártuk, hogy Magyarországra visznek bennünket, de szárnyra keltek más rémhírek is. Sorakozót fújtak, majd megjelent Beretka Sándor járási, vagy községi elnök, aki ellépett a szomorú század előtt. Becsületére legyen mondva, egy nagyot legyintett, és azt mondta: „nem valók ezek semmilyen munkára. Menjenek szépen haza, és éljenek békében!” Ezzel a zaklatásoknak vége is lett.

Tíz-tizenöt év múlva egy vajdasági képviselő lett a tanárom, aki mindaddig, amíg meg nem tudta, hova való vagyok, nagyon szimpatizált. Amikor tudomására jutott, hogy hol születtem, az egész osztálynak történelemórát tartott a csúrogi eseményekről, de kimondottan csak az 1942-es megszállókról és csatlósairól beszélt. Egy szóval sem említette, mi történt 1944-ben, hogy a megtorlás aránya tíz az egyhez volt. Arról sem beszélt, hogy a lakosok vagyonuktól megfosztva földönfutókká váltak.

Ezek a sebek ezért olyan nagyon fájók, nehezen gyógyulnak. Ha talán begyógyultak, ne engedjük erőnek erejével feltépni őket, nehogy újra rajtunk verjék el a port, mert szenvedtünk már sokat, túl sokat is....

Nacsa Magdolna

Tisztelt Teleki Júlia

A Magyar Szó-ban megjelent írására jelentkezem, amelyben az áldozatok adatait kéri. Akkor én 13 éves voltam. Még ma is mindenre nagyon emlékszem.

Apám Nacsa Ferenc 1901. október 31-én született. Születésnapján végezték ki, 1944-ben. A sógoromat, Bankó Józsefet és még 104 személyt is ezen a napon ölték meg.

A kivégzést egy „partizanka” (partizánlány) vezette, aki később szívrohamot kapott, majd felakasztotta magát.

Nagynéném Bankó, született Nacsá Viktória Szépligeten a lógerban halt meg. Biztosan tudom, hogy a szomszédok közül kivégezték Vastag Jánost, Fodor Istvánt, Sági Józsefet, Visnyei Józsefet, és feleségét Viktóriát. Ez utóbbiaknak négy gyerekük maradt árván. Születési évszámaikat sajnos nem tudom.

Mindettől az emlékektől, annyira ideges lettem, hogy be kell fejeznem.

Minden elismerésem a maga bátorságáért, azért amit tesz. Sok mindent el tudnék még mondani azokról az időkről.

Maradok tisztelettel,

Nacsá Magdolna

U.I. Különben, a félkezűt Csúrogon kacsakezünek hívták. Ő volt a 104 ember rög-tönítelő bírója, nem pedig jegyzőkönyvvezető, mint ahogyan az újság írja.

Kevró Latif-né, Rohacsek Matild

Apám Rohacsek Sándor Csúrogon született 1903-ban. Bánsági birtokon bérlőként gazdálkodott. 1943. nyarán (a razzia után) tértünk csak haza Csúrogra, ahol a sok év alatt megtakarított pénzéből vett egy házat, a vasút mellett (a fütyülőtáblával szemben), és a birtokát 32 katasztrális holdra növelte. 1944. őszén mindenünk volt: tehének, lovak, disznók és rengeteg baromfi. A Bánságból heten tértünk vissza a csúrogi otthonunkba: apám, anyám, Margit néném (1930), én (1931) Károly öcsém (1935) és húgaim Terus (1939), valamint Évi (1942).

1944. őszén apánk dobszóra berukkolt a honvédséghez, de már Szabadkáról megszökött, és hazatért családjához. Nem érezte magát bűnösnek, már azért sem, mert a razzia idején még a Bánságban bérlősködött. Hazaérte után három-négy héttel, kinn a határban fegyveres szerbek leszedték a kocsiról, és elvitték. A lovakat tizenhárom évesen én hajtottam haza és meséltem el anyáknak, hogy mi történt. Anyám átfutott az első szomszédhoz, „Csicsához”, (a becsületes nevét máig sem tudom), aki azonnal bement a községházára, és onnan kihozta apánkat. Azon az őszön többször is leszedték apánkat a kocsiról és bekísérték a községházára, de a jó szomszéd, mindig kiszabadította.

Ezzel ellentétben nagyapámat, Rohacsek Mihályt miután bevitték, soha nem engedték ki. Két héten át, hordtam neki az ennivalót a községházára, majd azt mondta az őr: „Nincs itt az öreg, elvitték” Akkorra már tudtuk, hogy akit egyszer „elvisznek” a községházáról azt soha többé nem lehet meglelni. Szegény öreget – már jóval felül volt a 60 életévén – sok más magyarral együtt kivégezték, mert magyarnak vallotta magát. Haragosa sosem volt.

1945. januárjának a derekán a nagy hóban két szerb fegyveres fiatal járta az utcákat, és beszóltak minden magyar házba: „Öt perc alatt útra készen mindannyian az utcán legyenek!” Amit birtunk gyorsan a kocsira raktunk, és a községháza elé hajtottak bennünket. Ott lezavartak a kocsiról, amit egy helybeli szerb elhajtott a rajta felrakott csomagokkal együtt. Apámat és a 15 életévében, elég fejlett Margit nővéremet, meg a 10 éves, szintén fejlett Karcsi öcsémet itt elszakították tőlünk, fegyveres civilek a piac irányába terelték őket. Engem, aki törékeny sovány testalkatomnak köszönhetően kisgyerekeknek néztek, terhes anyámmal és Terus és Évi húgommal a templomkertbe tereltek, azokkal

együtt, akik nem bírták volna a fárasztó menetelést. Egész álló nap ott ácsorogtattak bennünket, a hóval vastagon borított kertben. - Azóta kétszer jártam már Csúrogon, de a templomot sehol sem találtam, szétlőkték, a földdel tették egyenlővé. Hiába kerestem a temetőnket is, azt is feltúrták. -

Már besötétedett, amikor a fegyveres szerbek felsorakoztattak és a vasútállomásra hajtottak bennünket. Nem mondták, hogy hová visznek, csak betuszkoltak bennünket a marhavagonokba, és kívülről ránk reteszelték az ajtókat.

Még azon az éjszakán megérkezünk Járekra, ahonnan már előzőleg „kitelepítették” annak német lakosságát, javaikat pedig „államosították”. Egy-egy üres házba 30-35 személyt helyeztek el, miközben engedték, hogy az udvaron álló szalmakazalokból, ahol nem volt, szalmát terítsünk magunk alá. Sikerült úgy összetartanunk, hogy a rokonainkkal (Rohacsek és a Döme család asszonyai, és azok gyermekei) egy házba kerültünk és maradtunk. (Ez nem minden családnak sikerült)

Az utcára tilos volt kimennünk, így csak a kerteken keresztül tudtunk értekezni a más házakba zárt csúrogi és zsabylai családokkal. Tőlük tudtuk meg, hogy Járekot gyűjtőtáborrá alakították át számunkra.

„Kertzomszédaink-tól” értesültünk, a gyalogmenet megérkezéséről is. Anyám a két kicsivel a házban maradt, én pedig a kertek kerítésein át a többiek keresésére indultam. A járeki templom kertjében, csak az öcsémet találtam, aki sírt, zokogott, azt hajtogatta, senkije sincs, mindenkit elvesztett. Elvezettem anyámhoz és a testvéreimhez. Ott mesélte el, hogy amikor már nem volt ereje a további gyalogláshoz, összeesett, és utána a kocsi-ra tették. A fogatosok elhagyták a gyalogosokat, de már ők is megérkeztek, én mégsem találtam az apámat, nővéremet, és unokatestvéremet, Veronkát (16). Megtudtam, hogy ideérkezésünket követően három csoportra osztottak bennünket. Az egyik csoportba kerültek, a munkába fogható férfiak, a másikba a munkára alkalmas asszonyok és lányok, míg a harmadikba az öregek és a gyerekek. Csak ez az utóbbi maradt Járekon. A férfiakat Szerémségbe vitték kényszermunkára, a nőket pedig Újvidékre, hogy a kórházakban segélyszemélyzetként, illetve a szerb házaknál cselédként dolgozzanak.

Itt a gyűjtőtáborban öt hónapig tartottak bennünket. A munkabíró nőket és a nagyobb gyerekeket fegyveresek kísérték ki a határba mezei munkát végezni. Kezdetben a szoptatós anyákat is elszakították a csecsemőktől, hogy ők is dolgozzanak. Az öregek és a munkára képtelen betegek – köztük nagyanyám is – a gyerekekre vigyáztak, ápolták a csecsemőket. Később már a kismamákat nem vitték ki, mert a gyámolatlan öregekre bízott csecsemők közül nagyon sok meghalt a szoptatós anyák néhány napos távolléte miatt. Velünk, a nehezebb munkára alkalmatlan gyerekekkel az örök az akácfákat mászatták, ezekről kellett szednünk azok termését, ki kellett magoznunk azokat, majd a magokat átadni az öröknek. Ma sem tudom miért kellett ezt végeznünk. Csak arról hallottam, hogy több gyerek is leesett a fáról – kezét, lábát törve -, amikor eltörött alatta egy-egy vékonyabb ág.

Az élelmezésünk gyalázatosan silány és undorító volt. Tészta, vagy korpaleves, vagy nagyon ritkán zsiszikes bab, állati belekből főzött levesféle, mind ez teljesen só nélkül. Ettől mindannyian éhen haltunk volna, ha nem találtunk volna a padlásokon szemenként összeszedett gabonát. Az asszonyok ezt főzögetve, sütögetve, aki tehette pótolta a lógeroskosztot.

Egyszer az egyik padlásan turkálva valami sófélét találtam. Anyám nagyon megörült és az asszonyokkal azonnal elosztották, de hamarosan rájöttek, hogy műtrágya, mert aki megkóstolta, felmarta a száját.

Döméné, Vica nena és anyám – aki akkorra már előrehaladott terhes volt – kétszer is kiszöktek a táborból, és a derékig érő vízen át Temerinbe gyalogoltak élelmet és sót kol-dulni. Másnap éjjel szöktek vissza, só, krumplit és más élelmet hoztak magukkal.

Rettenetesen féltünk az öröktől, a részeg ordítózásai és a lövöldözései rettegésben tartottak bennünket. A táborlakók veszteségei nagyok voltak. Főleg az idősek és a betegek és a csecsemők haltak meg. Az öt hónapon keresztül tartó nehéz munka és az éheztetés, bizony szedte az áldozatait. Senkit sem tudok megnevezni, mert szerencsére a mi családunkból nem halt meg senki, de az utca másik oldaláról naponta 2-3 halottat is kivittek a temetőbe. A hozzátartozók nem vehettek részt a temetésen, azonban mi gyerekek meg-lestük a temetést. Saját szememmel láttam, hogy a felnyitott német kriptákba tömték, taposták be a majdnem meztelenre levetkőztetett hullákat. Egy-egy kriptá nyitva volt addig, amíg meg nem telt. A halott gyűjtő kocsi reggel indult útjára, házról házra járva rakták egymás tetejére a tetemeiket. Rettenetes látvány volt, ahogyan a szeretteiket csak a börtönlakás kapujáig kísérhették ki a táborlakók, csöndben minden szertartás nélkül.

A lógerban nem fogadhattunk látogatókat. Szerte Bácskában, ha voltak is rokonaink, azt sem tudták, hogy élünk, vagy halunk, így nem segíthettek rajtunk. Udvarokon, pad-lásokon talált kutya és macskatálakat, csirkeetetőket, biliket, és hasonló cserépedényeket szedtünk össze, sűröltünk tisztára, azokat tartottuk a sótlan korpalevest mérő „szakács” merőkanala alá. És, hogy megaláztatásunk teljes legyen, éjszakánként részeg szerb fe-gyveresek riasztottak bennünket, kopogtatták, lakásunk falait, szerszámokat nyomtak a ke-zünkbe, és ékszer, aranyat, ruhaneműt meg egyéb értékes elrejtett tárgyakat kerestettek, ásattak velünk az elárvult németházak falaiban, pincéiben, udvarain, pajtáiban. Aratás idején, eperéréskor az édes gyümölcssel pótoltuk a rabkosztot, de nem élvezhettük sokáig, mert egyik nap a fegyveresek összereltek bennünket – érdekes, ismét a templomkertbe. Olyan sokan voltak ott bezárva, még csak leülni sem tudtunk, álltunk étlen-szomjan másnap délutánig. Este csoportokra osztottak bennünket, és még az éjszaka folyamán elszállították a csoportokat vagonokba, Szépligetre (Gajdobra). Itt is étlen-szomjan a templomkertben kellett várakozni, hajnaltól délutánig. Ekkor a csoportokat szőlítették, és fegyveres kísérettel elindulhattak a német házak felé beszállásolásra. Egy- egy szobába, ismét több családot zsúfoltak be.

Újból sikerült a rokonokkal egy helyre kerülni. Egy német cipész-papucsos – erre csak következtünk, az ott talált kis fakeresztből és kaptafából, házának egy szobájába. Hú- szan voltunk egy szobában, mégpedig: anyám, én, Karcsi öcsém, húgaim: Terus, és Évi, Rohacsek Mihály-né, Ilka ángyi a tíz éves Józsi és öt éves Misi fiaival, a 70 éven felüli Döme nagypapa feleségével, Bertók Erzsébettel, lányuk Vica a négy éves Pisti fával, fiaik Ferenc és Márton családostól, azaz Maris a 3 éves Mariskával, valamint Kati a két fiával, Ferivel és Marcival, és ott volt még az én özvegyen maradt Rohacsek nagyanyám is. A ház többi helyiségébe mások, korábbi szomszédok, csúrgói magyar asszonyok és gyerekek voltak beszállásolva a miénkhez hasonló körülmények között.

Itt, a falun belül már szabadok voltunk. A falu szélén fegyveres őrség vigyázott ránk. Kényszermunkára sem hajtották ki a nőket. Gajdobrai szerbek azonban sóért, lisztért, hagymáért, krumpliért vihettek ki asszonyokat a határba dolgozni. Előrehaladott terhes- sége ellenére anyám is ment nemegyszer mezei munkára.

Két- három héttel később, az áthelyezésünk után, kezdtek érkezni a kényszermunkát túlélő férfiak és a 15-20 éves lányok csoportjai, legtöbbször vasúton, de jöttek gyalogosan is.

Minduntalan a vasútállomáson ténferegtem, hátha apám és a nővérem visszakerül. Három hét után megérkezett Margit nővérem és Veronka unokatestvérünk Újvidékről.

Habár korábban sem voltam kövér, olyannyira leromlottam, hogy nem ismertek rám, amikor megszólítottam őket. Ők jól néztek ki, mivel egy kórházban takarítottak, és rendszeresen étkeztek. Nagy volt a család öröme, amikor az elveszettnek hitt családtagokat elvezettem a szálláshelyünkre. Apám a lányok után egy hétre érkezett meg. Az állomáson sem én őt, sem pedig ő engem nem ismert meg. Űgy, hogy két órával később mások vezették el hozzánk. Nem egyedül jött, vele volt Döme nagypapa fia, Ferenc is, így lettünk 24-en az 5x4-es szoba lakói.

Döme Vica férje Bajusz István, valamint Döme Maris férje – akinek a nevére már nem emlékszem – soha többé nem kerültek elő. Apám és Ferenc szerint, mivel nem voltak velük a szerémségi út, és vasútépítő kényszermunkán, sorsuk már Csúrogon beteljesedett, úgy jártak, mint a többi ártatlan magyar, köztük az én nagypám is. Apám testvérbátyját, ifj. Rohacsek Mihályt sokáig keresték még a csúrogi szerbek. Ő azonban sikeresen bujkált mind addig, míg a családja ki nem szabadult a lógerből, akkor kereste meg őket.

Szépligetén mindössze két hónapig tartottak bennünket fogva. Itt közös konyhára jártunk, dolgozhattunk a helybeli szerbeknél. A csont-bőrre soványodott emberek között is aratott a halál, különösen, amikor kiütött a hastífusz-járvány. Megítélésem szerint itt sokkal többen haltak meg, mint Járekon, azonban a hozzátartozóknak megengedték, hogy halottaiknak sírt ássanak és kikísérhessék őket. Koporsót deszkából szögeztek.

Kinzóinknak nyilvántartásuk volt rólunk. Felszólították a családokat, jelentsék be, hol található rokonaik, majd miután ellenőrizték, azok meg is látogathatták a foglyokat. Így jöttek el hozzánk a földvári és a szenttamási rokonok, sőt még élelmet is hozhattak. Ekkor már névre szóló, a család tagjainak létszámát, kimutató okmányt is kaptunk élelmezési célokra. Ebből is látszik, volt névjegyzékük rólunk.

A legvégén megkérdezték, a családokat, hova melyik bácskai településre szeretnének eljutni, majd ott letelepedni a rokonoknál, mert azt a tudunkra adták, hogy Csúrogra, Zsablyára és Mozsorra a régi otthonainkba soha nem térhetünk vissza. Az ott hagyott javainkat, jószágainkat nincs jogunk visszakövetelni, ez a feltétele szabadulásunknak.

Kiszabadulásunk után Bácsföldvárra kerültünk a Megyeri nagypapához, ahol anyám a mostohaanyja segítségével idő előtt megszülte Nándor öcsémet, akit a haláltáborban hordott ki a szíve alatt. A legyengült anya, még gyengébb magzatát utána alig tudták életben tartani. A szegény sorsú nagypapa és mostoha nagyanya becsületére legyen mondvá, hogy kevéske élelmüket, ruhájukat megosztották a csont-bőr sovány, herpeszsel borított ajkú, egy szál ruhában szélnek eresztett volt táborlakó gyerekekkel. Még ez a szegényes ellátás is túl nehéznek bizonyult a hátunkhoz tapadt üres gyomrunknak, hetekig betegek voltunk a „zsiros” ételektől.

Ártatlanul meghurcolva és megalázva, minden vagyonából jogtalanul kifogatva, testben és lélekben meggyötörve állt a családom egy szál ruhában egy újabb tél küszöbén, amikor Megyeri nagypapák segítségével testi erőben kissé felépültünk. Ekkor apánk szerb tanyákon szállásért és élelemért béresmunkát vállalt. Így egyik szállásról a másikra hányódva-vetődve kerültünk el a szenttamási határba a Dunderski, majd később a Gavanski tanyára. Dunderski a nővéremet elvitte a szabadkai házába szobalánynak, mi pedig a tanyáján éhbérért a jószágot őriztük és béreskedtünk. Isten segítségével és szorgalmunkkal azonban mindannyian túléljük, a magukat felszabadítóknak kinyilvánító fegyveres rablóknak a haláltáborát.

A már említett nagypám és a két sógoron kívül a kivégzett szomszédok közül Balogh Pál nevére emlékszem, akit ütlegetve hajtottak végig az utcákon, majd kivégezték. Tudok még Bajai bácsi kivégzéséről, három gyermeke és a felesége a táborban, a szomszédságunkban volt elhelyezve, sajnos a neveikre már nem emlékszem. Űgy tudom id. Kasza

Antaléknál, tömegmészárlást végeztek. Őt, leányát Terézt, még két vagy három lányát, továbbá ifj. Kasza Antalt és feleségét a házuknál verték agyon, mert beiratkoztak a nyilas pártba. A családból csak ifj. Kasza Antal akkor 8-9 éves fia maradt életben, majd a gyűjtőtáborba került. Galambos Pált szintén elhurcolták, soha többé nem került elő, felesége és négy gyereke szintén a lógerba volt. Az Iván Pisti (?) és Maris apját szintén eltüntették. Ők az anyjukkal együtt velünk voltak a haláltáborban. Emlékszek még egy Szabónéra, és egy Márcel nénire, az utóbbi Jani fiával meg a lányaival a szomszédos házban lakott, ahol egész idő alatt a kivégzett férjét siratgatta, sajnos az ő keresztnévére sem – mint oly sok máséra - sem emlékszem.

A Rohacsek família nagyon szerteágazó volt, legtöbb tagja Csúrogon élt. Szétszóródásunk óta nem tudunk kapcsolatot teremteni senkivel sem közülük. Nem tudom megmondani, miért. Lehet, hogy apámnak nem volt erre lehetősége, de az is meglehet, nagyon kevés túlélő maradt meg.

Múzslai Józsefné, Szremkó Katica, Ausztráliából

Tisztelt Júlia!

Olvastam a temerini újságban, hogy gyűjti az adatokat a csúrogi magyar áldozatokról. Én is küldöm, ha még nem késő.

Mielőtt hozzáfogok a levélíráshoz, engedje meg, hogy bemutatkozzam. Múzslai Józsefné vagyok, született Szremkó Katica. Édesapám Szremkó Mátyás 1890-ben született Csúrogon. Amikor 1944-ben megindult a néptömeg, 54 éves volt. Mi mondtuk édesapánknak, hogy ne maradjunk itt. Mindnyájan féltünk, de édesapám azt felelte: ő nem megy. Neki nincs mitől félni, mert soha nem bántott senkit, még haragosa sincs, tehát nincs mitől menekülni. Ismerte az egész falu, illetve mindenki ismert bennünket.

Egyik reggel, jött két szerb ember, ismertük is őket. Azt mondták: „Matyi bácsi el kell jönnie velünk!” Kérdeztük: hová? – Be a községházára – felelték. – Valami baj van? – Azt felelték nincs semmi, csak kihallgatásra viszik, utána haza jöhet. Sajnos, soha többé nem jött haza. Édesanyám hordta neki az ennivalót körülbelül egy hétig. Egy nap azonban édesanyám visszahozta az ételt. Soha többé nem láttuk, nem hallottunk felőle. Tudomásom szerint, a sintérgödörben a tömegsírba lett eltemetve a többiekkel együtt, majd mésszel leöntötték őket.

Arról hallottunk, hogy édesapámat egyik unokatestvérem férjével, Józsa György sógorral, a gátörrel kötötték össze. Azt mondták, ha sógorok voltak az életben, akkor menjenek együtt a halálba is. Mind ezt onnan tudjuk, hogy a kanászfű, aki nálunk dolgozott, mindent elmesélt, amit látott vagy hallott.

Később, novemberben elvitték a nővéremet, Nemes Pálné, született Szremkó Ilonát. Akkor 25 éves volt, és négy és fél hónapos terhes. Bejöttek hozzánk, úgy tettek, mintha kutattak volna, de semmit sem találtak, mégis azt mondták, hogy menjen velük. Amikor megkérdeztük, hogy hova viszik a három éves fia mellől, akkor megkérdezték, - hol a férje? – amire azt válaszolta: katona. Akkor mégis csak velünk kell jönnie – mondták. Utána én hordtam neki a reggelit, ebédet, és vacsorát, 17 évesen. Egyik este kiadta az ékszerait, majd azt mondta, hogy vigyázzunk a kisfiára és neveljük fel. Másnap már nem találtam, ezért el kezdtem keresni. Egy fiatal szerb azt mondta, hogy elvitték Zsablyára főzni, majd meg fogta a kezemet és elkezdett befelé húzni, közben azt hajtogatta, elvisznek engem is oda, a nővéremet pedig kiengedik. Mivel akkor már tudtuk, mit jelent eltűnni, én elkezdtem kiabálni, de ő csak húzott tovább. Kijött erre egy idős szerb férfi, jó ismerősünk

és megkérdezte: „Mi történik itt?” „Uros bácsi el akar vinni”- mondtam. Ekkor rászólt a fiúra, hogy hagyjon engem, nekem pedig mondta, hogy menjek szépen haza, ne keressem többé Ilonkát. Ebből mindent megértettem, de még ma sem tudom, hova temették el. Feketében nem volt szabad kimenni az utcára, így a házban, a szívünkben, lelkünkben gyászoltunk.

Ha jól emlékszem a dátumra, január 23-án reggel korán keltem, kimentem az istállóba megetetni a jószágokat, amikor láttam – mivel a falu szélén, a rétparton laktunk -, hogy a falu körül van fogva. Nyolc órakor bejött hozzánk két katona és elmondták, hogy azért küldték őket ide, mert a magyarok fellázadtak, itt pedig síri csend van. Elküldték a sarki kocsmába pálinkáért, közben egy valamikori szerb szomszédunkkal találkoztam, aki azt ajánlotta, hogy menjek gyorsan haza, a házat pedig senki se hagyja el. Ekkor már látni lehetett az embereket, amint csomagokkal a hátukon mennek a központ felé. Mihozzánk 11 óra után értek, azt mondták, hogy amit csak tudunk, vigyünk magunkkal. Úgy gondoltuk, nem lesz erre szükségünk, úgy is kivégeznek bennünket, mint a többieket. Újra azt mondták, csomagoljunk, mert el kell hagyni a házat.

A központba érve azonnal elszedték tőlünk a pénzt, és kétfelé terelték a népet. Az idős embereket és a fiatal fiúkat a magyar templom előtti térségen, a nőket, a gyermekeket a szemben lévő piactéren gyűjtötték össze. Késő délután megindult a menet. Gyalog a fiataljai, a nagyon idős és betegek pedig kocsival. A kisbabások marhavagonokkal indultak.

**Bakos Ferenc,
8 árva maradt utána.**

Hajnaltájban értünk Járekra, a lógerba. Huszonöt-harmincan voltunk egy szobába, ahol egymás mellett a földön, szalmán feküdtünk. Minden reggel mentünk a határba dolgozni, előtte, amikor sorba állítottak bennünket, valakiket állandóan kiállítottak, és másfelé vitték el, úgy hogy az illetők el sem búcsúzhattak a rokonoktól. Így kerültem én is Irmapusztára, Kiszács mellé. Járekon az „ennivaló” nagyon rossz volt, kukoricadarát, és valamilyen vízben főtt tésztát kaptunk, só nélkül. Sokan, akik valahogyan ki tudtak szökni, elmentek Temerinbe, az ottani magyaroknak eladták a ruháikat, - ha volt -, ennivalóért, esetleg kéregettek.

Egy napon elindultunk, vittek bennünket Szépligetre (Gajdobrára), ahol már ott voltak a járeki lógerből a népek. Mindenki itt találkozott újra a családjával, én is az édesanyámmal és a kisöcsémmel. A viszontlátás volt talán életem legboldogabb perce.

Ott dolgoztunk talán még egy-két hónapig, akkor kaptunk egy cédulát, azaz elbocsátó levelet, amire rá volt írva, hogy mehetünk minden felé, csak Csúrogra, Zsablyára és Mozsorra nem.

Jött ránk a sötét tél. Mi Moholon települtünk le, és hála a jó Istennek, édesanyámmal átvészeltük a legnehezebb napokat, újra kezdtük az életet, szinte a semmiből, ugyanis csak azzal rendelkezünk, ami rajtunk volt.

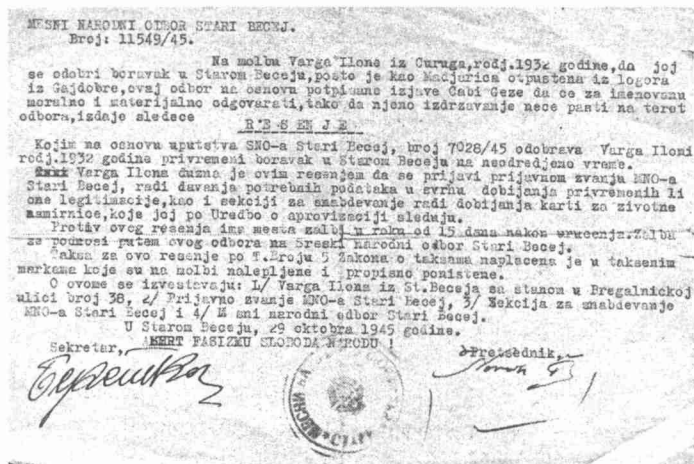
1962-ben vándoroltunk ki Ausztráliába, ahol most is élünk.

A közeli rokonaim közül eltűntek még a nagybátyám, Szremkó József, felesége Mária, fia Ferenc, másik nagybátyám, Bakos István fiaival, Pállal, Józseffel, és Ferencsel, valamint egyik unokatestvérem férje, Józsa György gátőr.

Mély tisztelettel, a csúrogi születésű Múzsiai Józsefné, Szremkó Katica,
Ausztrália, 1995. 02. 23.

Varga Ilnoka

1944. október 20-án anyám, nagyanyám, nagyapám, az öccse és én Becsére jöttünk a tatám rokonaihoz. Becsén nem sokáig tartózkodtunk, visszatértünk Csúrogra. Visszatértünk után, már az első este kopogtattak, verték az ajtót. Anyám ajtót nyitott. A szomszédlány, Seka és két fegyveres partizán állt kinn. Bejöttek, anyámat átlökdösték a másik szobába, közben azt kérdezték, hogy apám hol van.

Öbecse Helyi Népbizottsága 1945 október 29-én kelt 11549/45 számú végzése, amellyel engedélyezik Varga Ilnoka csúrogi lakosnak, hogy tartósan Öbecsén telepedjen le

Így is történt, anyámat pedig az egyik partizán kísérte tovább. Közben megálltak az egyik ház előtt, ahol egy szombatista szerb lány lakott. Mivel jó ismerősünk volt, de a partizánnak is, ajtót nyitott és beengedte őket. Rákérdezett, miért kísérik anyámat a község-házára? A partizán azt felelte, mert a Seka így akarja, mivel Ő anya nélkül nevelkedett, nem árt, ha velünk is ez történik. A szombatista lány erre nagyon mérges lett, anyám és a partizán közé állt, rászólt a férfirra, tegye le a rádiót, anyám pedig gyorsan menjen haza. A partizán nem akart kötélnék állni. Erre a lány azt mondta, hogy ő nagyon sokszor evett nálunk, anyám soha senkit nem bántott, tehát nem szolgált rá, hogy kivégezzék. Így menekült meg édesanyám a haláltól, de ezen túl nem mertünk otthon aludni.

Édesapámat a magyarok besorozták katonának, később önként otthagyta a sereget, de mi már ekkor lógerban voltunk. Apám azt gondolta, ő senkit nem küldött a halálba, majd kap pár évet, utána pedig elengedik. Ehelyett a csendörök és a katonák által elkövetett vétkekért büntették meg őt, hat és fél hónap, kínzás után 1945. október 17-én kivégezték.

Minket 1945. január 23-án hajtottak ki. Reggel 7 órakor a kerteken átjött hozzánk egy szerb ember, ő mondta, hogy csomagoljunk sok ennivalót, öltözködjünk sok ruhába, mert ki akarnak minket üldözni a házunkból. Az ő tanácsának köszönhetően később nem fáztunk az utcán. A lógerban is volt elég ruhánk. Magammal vittem egy fésűt is, ezzel próbáltunk megszabadulni a táborban a tetvektől.

A sebek lassan behegednek, csak arra kérjük az Istent, mindez soha többé ne ismétlődjön meg.

Öcsémrel együtt kiabáltunk, utánuk szertüünk volna menni, de az egyik partizán puska-tussal vert bennünket. Mikor Seka látta, hogy kiabálásunkkal felverjük a szomszédokat, azt mondta, öltözzünk fel, vigyük a rádiókat a község-házára.

Mindnyáján kimentünk az utcára. A sarki házban egy szerb özvegyasszony lakott, bementünk hozzá, anyám megkérte, engedje meg, hogy éjszakára öcsémrel nála maradjunk.

Özvegy Tallóné

1944. augusztusában, már segítettem a partizánoknak, mert „megkértek” rá. A római sáncok mellett volt egy tanya, oda kellett füstölt húst vinni. Aki nem tette meg, azt még aznap éjjel kivégezték.

Szeptember 10-én a Tisza melletti töltesen kellett végigsétálnom, az első sorompótól a tizedikig. Azt kellett ellenőrizni, vannak-e ott magyar határvadászok. Hét hónapos terhes voltam, és tudtam, hogy ez nagyon veszélyes, mert ha nem teszek eleget a kérésnek, akkor a partizánok lelőnek, ha pedig eleget teszek, akkor a határvadászok tehetik velem ugyanazt.

Óriási szerencsém volt, hogy akkor már nem volt ott senki, így nem bántottak.

Október 20-án reggel hat órára kocsival, lóval kellett jelentkezni a községháza udvarában, ott pedig várni a parancsot. Mivel a terhességem igen előrehaladott volt, így nem dolgozhattam a határban, ennek „eredményeként” három hétig a halottakat kellett a sintérházhoz szállítanom a többi kocsissal együtt. Sáros, esős ős volt, a kocsi kerekei megrakodtak sárral, a lovak már nem bírták a terhet. Ekkor sem segítettek, hanem levonszoltak a bakról, úgy összeverték, hogy orromon, számon jött a vér.

November 10-én, amikor a fiatal önkéntesek partizánnak mentek, el kellett őket szállítani kocsival Szabadkára.

Ott elvették tőlünk a lovakat, gyalog jöttünk haza. Amikor hazaértünk, engem is kizavartak a határba répát, és kukoricát szedni. Egyik nap a szerb pap haza küldött. Édesanyám is otthon volt, de egy házban nem lehetett egyszerre két asszony, így ekkor is nagyon megverték.

Elérkezett az a nap, amikor minket is kihajtottak otthonunkból. Akkor reggel bejött hozzánk öt partizán, a szoba közepén elkezdtek lövöldözni. Időnk sem volt arra, hogy öltözködjünk, esetleg ennivalót rakjunk el magunknak. Járekra vittek bennünket. Itt enni sem kaptunk rendesen, naponta egyszer egy-egy kanál sótlan levesfélét kukoricakenyérrel. A kukoricát csutkástól darálták meg, így a kenyértől sokan vérhast kaptak. Hullott a nép, mint ősszel a légy.

A parancsnoknőtől engedélyt kértem arra, hogy a halottakat hordjam. Reggelként felültem a kocsira, utcáról-utára haladva a bakról dudáltam, mint a kanász. Akinek halottja volt, az kihozta a házból, feltette a kocsira, én pedig szállítottam ki a temetőbe. A rabokkal gödröt ásattak, és oda raktuk a halottakat, mikor a kripták megteltek. Járek után Szépligetre kerültünk. Később itt igazolványt kaptunk, mint háborús bűnösök melyen írta, hogy soha nem mehetünk vissza. Ezzel a papírral engedtek bennünket szét a lágerből.

Czifra Tibor

Tisztelt Teleki Júlia!

Olvastam a Magyar Szó-ban az eltűnt csúrogi személyekkel kapcsolatban közzétett hírdetését, szeretnék én is egy bejelentést tenni.

1944-ben én is valami hasonló eseménynek voltam szenvedő alanya, mint a csúrogiak. Őszivácon voltunk bezárva, amikor október 23-án vagy 24-én behoztak két csúrogi férfit, akik körülbelül 45-48 évesek lehettek. Ők partizánokat fuvaroztak Újvidékről Zomborba, majd kocsi nélkül elküldték őket haza. Mivel fiatal voltam nem gondoltam arra, hogy meg kellene kérdezni a nevüket. Igaz inkább ők is az idősebbekhez csatlakoz-

tak. Mivel minden nap azt hangoztatták őrünk, hogy ki fognak bennünket hallgatni, és aki nem bűnös, haza engedik. Senki nem gondolta, hogy hamarosan a kivégző osztag előtt találjuk magunkat.

A golyózáportól csak én és akkori barátom menekült meg, de egyikünk sem tudja a két férfi nevét, csak azt, hogy csúrogiak voltak.

A zárkában hetvenhárman voltunk bezárva, engem majdnem agyonverve minden-szentek napján, kiadtak szüleimnek, a többieket pedig aznap éjjel kivezették a szerb te-metőbe. A sortűzből csak a volt barátom menekült meg valahogy, így hetvenegy ember esett a bosszú áldozatául.

Lehetséges, hogy a csúrogiak közül jelentkezik majd valaki, akinek nem jött vissza a hozzátartozója az Újvidék Zombor közötti fuvarozásból, így megtudhatják, hogy kik voltak ezek a férfiak.

Mivel adatokat gyűjt, ezért írtam Önnek. Sajnos, nem sokkal, csak ennyi adattal tudok segíteni, de ez is több a semminél.

Tisztelettel:
Czifra Tibor

Idézet egy levélből

A levelet, amelyből egy kis részletet idézek, Szabadkáról kaptam egy idős hölgytől, Lippai Etelkától. Ő nem volt csúrogi, mégis sorstársak vagyunk.

Igen tisztelt és nagyra becsült Teleki Júlia!

Nemigen szokás megköszönni valakinek, ha miatta keserű könnyeket ont az ember, úgy hirtelen egyik pillanatról a másikra, és én most mégis ezt teszem. Hogy miért, és mit köszönök?

*Megvettem ma is a vasárnapi Magyar Szót. Lapozgattam és a tizedik oldalon rámkialtott egy vastag betűs cím: **KERESEM AZ APÁM SÍRJÁT***

Nem mindenben felel meg a versírás szabályainak az, ami a sorokba van foglalva, de mindenben és teljességében azt, és úgy mondja el, ahogyan én is immáron majd öt évtizede magamban hordom, érzem és gondolom. Viselni kell a terhet, amit az a tudat jelent, hogy képességeinek, iskolai végzettségének, nyelvtudásának, szorgalmának ellenére: derékba tört étellel, szertefoszlott álmokkal, kényszer megoldások, és lemondások, belenyugvások közepette kell megbélyegezettként dolgozni, és úgy tenni, mintha élne az ember. Soha be nem gyógyuló sebbel, a legváratlanabb helyzetekben és pillanatokban könnybe boruló szemmel elfordulni, viselni az elviselhetetlent, miközben hallgatni kell, még családi körben is, hiszen, az élet megy tovább, minek rágódni azon, ami volt, különben előbb vagy utóbb úgyis meghal az ember, minek elbizonytalanítani a három gyereket.

Miért fáj az olyan nagyon, hogy a haldokló édesanyám az utolsó szavaival is az édesapám nevét mondta, Őt hívta....Hívta annyi éven keresztül, kicsi szobája csendjében megbújva, titkolva könnyeit, nehogy engem nyugtalanítson...

Úgy érzem ezeket mind, érezte drága Júlia, gondolta, megélte, tudta: és arra kérem, ne vegye rossz néven, ha most elmondom mi történt apámmal...

Igen éreztem, tudtam és érzem mind a mai napig, hisz az én édesanyám is az utolsó napjaiban is csak haza szeretett volna menni, haza Csúrogra, még akkor is, ha tudta, hogy a házukba már mások laknak. Haza, találkozni édesapámmal, otthon lenni. Ez volt az utolsó kívánsága, – amit én nem teljesíthettem, – és meghalt.

Névtelen levelek

Sajnos nagyon sok névtelen levelet kaptam, illetve olyan levelet, ahol a levélíró megkért, hogy a nevét ne közöljem. Ezt én tiszteletbe is tartottam.

1. Névtelen levélíró

Családom is a csúrogi áldozatok közé tartozik, habár szüleim és mi gyerekek, Újvidéken születtünk. Akkor én 9 éves voltam.

Az újvidéki bombázás elől menekülve, ideiglenesen Csúrogra mentünk a nagyapámhoz, aki ott élt. Ott szeretnénk volna bevárni a háború végét.

Egyik reggel bejött hozzánk két felfegyverzett partizán, ránk parancsoltak, hogy gyorsan öltözzünk, majd a falu központjába kísérték bennünket. Itt az asszonyokat, a gyerekeket és az idős férfiakat egy csoportba tömörítették, a fiatalabb férfiakat egy másik csoportba. Édesanyámat velünk, a három gyerekkel, nagyapámmal, és még sok más ismeretlennel, az állomásra tereltek. Itt vagonokba zártak, és átszállítottak bennünket Járekra. Egy asszony útközben meghalt a vagonban.

Járekon valamilyen házakban helyezték el az embereket. A szobákban nagyon sokan voltunk, a szalmán kívül, amin aludtunk, semmink sem volt. Éhesek voltunk és fáztunk. Naponta egyszer kaptunk, valamilyen sótlan meleg vizet, ami a levest helyettesítette.

Egyik nap bejött a szobánkba, két vagy három partizán és megparancsolták, hogy az aranyat, a fülbevalókat, a gyűrűket, a nyakláncokat, mindenfajta ékszert vegyünk le, adjuk oda nekik. Emlékszem, egy asszony könyörgött, hogy hagyják meg neki a gyűrűjét, hisz ez az egyetlen emléke a férjétől, de nem is bírja lehúzni az ujjáról. Erre rákiabáltak, hogy sebj, ha nem bírja levenni, majd levágják az ujját.

Mi egy hónapig voltunk a lógerban, mert a nagynénink szerb férje közbejárására kiszabadítottak bennünket. Azonban nem mehettünk Újvidékre, vissza kellett térnünk Csúrogra. Nagyon hideg fagyos reggel indultunk gyalog Járekról Csúrogra. A szántóföldeken keresztül vezetett az utunk, közben nagyon féltünk, hogy eltévedünk. Egymás kezét fogva haladtunk, édesanyám és mi hárman gyerekek. Közülünk én voltam a legidősebb, de napok kérdése volt, hogy mikor születik meg a negyedik testvérünk. Útközben találkoztunk egy emberrel, aki székéren utazott. Már sötét volt, amikor édesanyám megállította. Megkérdezte tőle, elvinne-e bennünket Csúrogra. Az illető, mikor meghallotta, hogy magyarul beszélünk, nem vett fel bennünket a kocsira. Nagy nehezen, késő este érkeztünk meg fáradtan, éhesen, átfagyva. Engedélyezték, hogy nagyapám házában egy szobát használjunk. Itt voltunk mindaddig, amíg nem sikerült Újvidékre hazajutnunk.

Apámat, Újvidéken vitték lógerba. Ő is egy hónap elmúltával szabadult ki. Sajnos nagyapám Tóth József Járekon a lógerba meghalt. Úgy 60-65 éves lehetett. Soha nem tudtuk meg, hogy hova temették.

Kérem Önt, a nevem maradjon titokban!

2. Névtelen levélíró

Anna nővérem fia, Uglík József a fordulat idején 30 éves volt. Magyar időben nősült, csúrogi lányt vett el, és oda is költöztek. Hamarosan munkát is kapott a községházán, pa-

rádéskocsis lett. Az egyik csúrogi szerb meg is fenyegette, hogy vigyázzon a tőle elkobzott lovakra, mert az életével fizet, ha valami bajuk esik.

A dobszó elől Szenttamásra szökött, hogy ne keljen bevonulnia a honvédségbe. Később mégis elfogták a szerbek, és visszavitték Csúrogra. A januári nagy hóban kinn mezítláb állva vallatták, ütlegettek, majd átszállították az újvidéki börtönbe, ahol fél éven keresztül kínozták. Testvérem kéthetenként vihetett neki tiszta ruhát és kevés ételmezt. Ekkor beszélgethettek is. „Ártatlanul kínoznak anyám, bár csak ne élnék már!” – mondogatta. Fél év után visszavitték Csúrogra, ott végezték ki nyilvánosan, golyó által. Ekkor édesanyját Szenttamásról odacipeltek és kényszerítették, hogy nézze végig fia halálát. Testvéremet, a fia kivégzése közben a szerbek leköpdösték, miközben azt mondogatták, – megérdemli mindezt, aki ilyen embert szül és nevel. – A halott teste tele volt véraláfutásokkal, daganatokkal és sebekkel. Testvéremet nem engedték a közelébe, azt sem tudta meg, hogy hova temették.

Uglik Józsefnét is kivégezték. Nagyon bátor menyecske volt. Úgy hallottuk, hogy bátor ellenállása miatt, a házról-házra fosztogatni járó csöcselék végzett vele. Fejszével levágták a fejét.

3. Névtelen levélíró

Édesapám, Tóth (József) Mihály 1898-ban szeptember 28-án született Bácsföldváron. 1944 őszén a partizánok a csúrogi tanyánkról hurcolták el. Körülbelül két hétig a község-háza börtönében tartották fogva, ott kínozták, majd november elsejének hajnalán az ott szenvedő többi magyarral együtt, kivégezték. Utolsó útjuk parasztszekérre dobálva, trágyával lefödve a sintérgödörbe vezetett.

Nagyapám, – édesapám apja – Tóth (Mátyás) József 1871-ben született Bácsföldváron. Ottani családi házunkból hurcolták el, tudomásunk szerint 1-2 napig tartották fogva, majd miután kivégezték a többi magyar áldozattal együtt a becsei út melletti úgynevezett Csonthalom tövébe ásott gödörbe dobták.

Mindkettőjüket, bármiféle törvényes eljárás nélkül likvidálták, soha nem kaptunk semmiféle értesítést sorsukról, sem szóban, sem pedig írásban. Politikával nem foglalkoztak, nem voltak semmilyen párt tagjai, ártatlannak érezték magukat. Ha nem így lett volna, akkor nem várjuk be a partizánokat, elmegyünk a többiekkel Magyarországra. Én akkor 12 éves voltam, édesapám egyetlen gyermeke, imádtuk egymást kölcsönösen. A mai napig könnyhullatás nélkül nem tudok emlékezni rá, sem pedig írni róla. A csúrogi 1942-es pravoszláv karácsonyi razzia napján, édesapám megmentette a tanyánkra befutó csúrogi Josinčev Milivojt. Amíg apámat bezárva tartották, megkérte nagyanyámat, aki az ételt hordta neki, hogy menjen el a fent nevezett emberhez. Nagyanyám térdre borult és sírva kérte, hogy mentse meg az édesapámat, ő pedig csak így válaszolt: „Ne smem ja tamo babo ni blizu, i mene će zadržiti” (Nem merek én odamenni anyó, még a közelébe sem. Engem is ottfognak.)

Mi – édesanyám és én – a „felszabadulás” idején az édesanyám szüleinél tartózkodtunk, ugyanis édesanyám könyörgésének köszönhetően mégis csak elindultunk mi is Magyarországra, mielőtt a partizánok megérkeztek volna, de előtte elmentünk édesanyám szüleihez – egy másik faluba – elbúcsúzni. Onnan senki sem menekült, ezt látva édesapám megsajnálta idős szüleit, akikkel egy háztartásban éltünk, visszament Bácsföldvárra. Ekkor megígérte, hogy eljön értünk, ha minden elcsendesedik. Nagyapám 80 holdas parasztgazda volt Földváron, négy szobás házzal, a csúrogi határban lévő tanyával,

és földdel a nádalyi határban. A korára nézve még katonaköteles lett volna, de mint „Aranykalászos Mintagazdát” felmentették. A tanyánkon tartózkodott egy temeríni család harmadosként, sajnos a nevükre már nem emlékszem. Édesanyám biztosan tudná, de sajnos nincs már az élők sorában. A tanyáról őket a járeki lógerba hurcolták, itt meglátogatta őket anyám.

A bizonytalanságtól kínozva, egy decemberi napon kb. 50km távolságról gyalog indultunk el Bácsföldvárra, mert édesanyám szüleitől a partizánok elkobozták a kocsijukat lovastól. Nagyanyámat egyedül találtuk a nagy házban, sem élve, sem halva, ahogyan mondani szokták.

Görcsös sírás közepette mesélte el, hogy a szereteteink nincsenek többé. Elmondta azt is, hogy azóta a felszabadítók, már kétszer jöttek kocsival, vittek mindent, amit értek, élelmet, ágyneműt, edényeket – mint a zománcost, mint pedig a porcelánt – még a nagyapám asztrahán ünneplő kabátját is keresték, azt, amelyet a legjobb öltönyökkel és az arany zsebórával, a nagyanyám a nyári konyha padlására dugott el. Ezeket is természetesen oda kellett adni. „Treba partizanima!” (Kell a partizánoknak!), - mondták-. Egyszer én is szemtanúja voltam a kényszeradakozásnak, mert miután odaértünk, a látogatók nem szüntek meg. Ekkor a szekrényben lévő egész vég cicc, puplin, vászon, damaszt, kanavász, szövetek – mivel nagyanyám sohasem vásárolt méterre ezekből – kellettek a partizánoknak. El is vitték azokat. Később a szegényebb sorsú – szerényebb – rokonok tartottak el bennünket. Rémületem akkor érte el a tetőfokát, amikor rémhírek érkeztek, mint pl. az elhurcoltak teljes családját, ki fogják irtani. Ilyenkor esténként kimentünk a határba, magunkkal vittük a subát, bebújtunk a kint telelő szárkúpokba, ott töltöttük az éjszakát.

Édesanyám egyszer találkozott a tanyaszomszédunkkal, és azt mondta neki: „Uros szomszéd, maga azt mondta, hogy ne menjünk sehova, a férjem jó ember, neki nem kell félni, és mégis kivégezték”. A szomszéd erre azt felelte: „i tebe su tražili, da su te našli, i tebe i dete bi ubili” (Téged is kerestek, ha megtalálnak, megöltek volna téged és a gyermeket is.)

Lehet, hogy jobb lett volna úgy. Nem tudom megérteni, honnan van az emberekben annyi energia, hogy mindezt túléljék, hogy testileg és szellemileg épek tudjanak maradni!

Úgy érzem, egykori jó tanyaszomszédunkról is meg kell emlékezni. A tanyánk mögötti szomszédunkat, id. Juhász Miklóst fiával ifj. Juhász Miklóssal együtt kivégezték. A szomszéd, édesapám korabeli volt, a fia pedig a nagykorúság határán, de még nem volt katonaköteles. Az anyuka két lányával együtt Magyarországra költözött, tudtommal ott is maradtak. Lehet, hogy már nincsenek az élők sorában, hiszen már én sem vagyok fiatal, ezért ha más még nem jelentette volna ezt a tragédiát, így én ezt megteszem.

A félelem még mindig gátol abban, hogy a levelet aláírjam, de majd egyszer találok rá módot, hogy nevémmel, adataimmal hitelesítsem az itt elmondottakat.

Mély tisztelettel Júlia, bámulva bátorságát és lelki erejét,

Búcsúzik egy rokonlélek!

P.S. Amikor elolvastam a leveletemet, észrevettem, hogy nem írtam meg a vagyonunk sorsát. A tanyánk, a rengeteg jószággal, a komplett mezőgazdasági felszereléssel, a földdel el lett tölünk kobozva. Erről természetesen nem kaptunk semmiféle írást csakúgy, mint a többi csúrogi. A bácsföldvári házunk felét, (ami a nagyapám nevében volt) elkobozták, és árverésen eladták. EGY MAGYAR vette meg!! Én 15 éves koromban dolgozni kezdtem. Becsén az iskoláztatásomat abban kellett hagynom, mert a mostoha apámnak felmondtak a malomban.

4. Névtelen levélíró (a Reform újságból)

Csúrogon születtem 1937-ben. Ott éltem 1944-ig, ha jól tudom. Évszámot nem tudok pontosan, és sajnos már nincs, akitől megkérdezzem.

Végre szólhatok, ezekről a dolgokról, eddig ezt nem tehetjük. Soha senkinek nem beszéltem róla, sem férjemnek, de még a fiainak sem, pedig ezek a tragédiák kihatnak az egész családra.

Apám szüleit kivégezték 1944-ben a saját házuk előtt Csúrogon. Nevük: Balogh István és Péter Julianna. Kivégzésük történetét az unokabátyáim eltudják mondani.

Apám bátyját, Balogh Pált brutális körülmények között végezték ki. Erre emlékszem, mesélték anyámék, hogy előző nap kidobták a községben – holnap lesz a községháza előtt a kivégzés, azok a hozzátartozók, akik végig akarják nézni, odamehetnek... Kivégezték anyám öccsét, Szerda Istvánt szintén brutális körülmények között.

A mi sorsunk úgy alakult, hogy 1945-ben egy hideg téli napon berontott házunkba négy vagy öt fegyveres, akik ráordítottak anyámra: három perc alatt hagyjuk el a házat, menjünk az utcára. Négyen voltunk testvérek, az öcsém karon ülő csecsemő volt, én pedig a legidősebb, hat éves. Még az éjjel marhavagonba raktak minket, erre is emlékszem, nagyon hosszú sor volt az utcán, az összes magyar.

Ezután lógerba vittek, Járekra. Ott voltunk kb. 9 hónapig. Na itt aztán hullottak az emberek, mint a legyek. Lovas kocsival hordták ki a halottakat. Teljesen só nélkül kukoricakását adtak enni. Sem szappan, sem víz nem volt a tetvek ettek minket.

Amikor kiszabadultunk a lógerből, úgy néztünk ki, mint az auschwitziak. Rongyokban, soványan ott álltunk, és azt mondták, mindenhova mehetünk, csak haza nem. A házainkba akkor már lakókat telepítettek a hegyekből.

Üdvözlettel Ny. A.-né, 1991. január 25.

5. Névtelen levélíró

Egy olyan levélírótól kaptam a levelet, aki részletesen leír mindent, hogy mi hogyan történt. Az események úgy vannak leírva, mintha az illető naplót vezetett volna, és most azt élénk tárja. Kár, hogy a nevét nem adta hozzá. Mégis köszönet a levélírónak.

1944. október elsején a faluban futótűzként terjedt el a hír, hogy Makó elesett.

Ezen a napon még levanteoktatás volt. A vásártéri iskola előtti gyülekezéson elhangzott a parancs: Magyarok kilépni! A főparancsnok a következő szavakkal fordult a kilépők-höz: „Makóról sok a menekült magyar. Ezeknek sürgősen segítségre van szükségük, ezért utcánként házalni fogtok és pénzadományt gyűjtetek a részükre. Továbbá, ahol kapun, kerítésen vagy házon szögesdrótot láttok, azt feljegyzitek, majd felkéritek tulajdonosát, hogy szedje le és vigye be a község házára. A pénzzel este 6 órakor kell elszámolni.”

A gyűjtés megkezdődött. A magyarházaknál még némileg adakoztak, de sóhajtván tettek hozzá, ki ad majd nekünk? A szerb házaknál különféle kimagyarázkodással odázták el az adakozást.

Az egyik utcasarkon a községi dobos a következő felszólítással fordult a lakossághoz: „Felhívatnak az összes mezőgazdasági munkálaton itthon tartózkodó szabadságos munkaszolgálatosok, hogy azonnal térjenek vissza alakulataikhoz.”

Ugyanakkor a csendőrök tanácsolták a magyar lakosságnak, hogy legalább 30 km távolságra hagyják el a falut, mert itt a Tiszánál fel fogják venni a harcot az oroszokkal.

Ennek a két közleménynek órákon belül meglett a hatása. Zűrzavar, sűgás-bűgás Kapkodásban, pakolásban volt az egész falu magyarsága. Este már nem volt kinek átadni a makói menekűlteknek a pénzt.

A vasútállomás felé vezető út csak úgy nyűzsgött háti és kézi csomagok alatt halkan gűrnyedű menekűltektűl. Csak elvétve lehetett hallani halk ismerűs hangokat: „Szomszéd te is? Merre? Meddig?” A válasz leginkább vállvonogatás volt.

A lakást és a kapukat bezárták, de elűzűleg a jűszágokat szabadon engedtek, a gűrékat megcsapolták, hogy legyen mit enniük. Így távoztak a bizonytalanság felé.

Ezen az estén a 19óra kűriű indulű, Újvidék Zenta kűzűtű közlekedű vonatra a magyar ajkű lakosságnak mintegy 40%-a vonult ki, ami olyan 1100 szeműlyt tett ki.

Az állomás kűriű tűmegben, míg a magyarok azon tűprengtek, hogyan is férnek fel a vonatra, a szerbajkű bevonulű munkaszolgálatosok csoportokba verűdve magyar hazafias dalokat daloltak. A befutű vonat már zsűfolásig volt utasokkal. Megkezdűdűt a toladás és a kűnyék/űkűlharc a helyért. Amikor az állomásfűnűk látta, hogy az utasok erre a szerelvűnyre, képtelenek felférni, az állomáson vesztgűlű négy teherkocsit a szerelvűnyhez csatoltatta. Ez a meghosszabbodott szerelvűny is megtelt néppel. Sűt, a nyitott tetűk, lépcsűk és űtkűzűk is tele voltak utasokkal. Sokan a megváltott jegyekkel otthon maradtak

A kűvetkező napokon is a jűvűtűl tartva egyre tűbb család hagyta el a falut. Ki vonattal, ki fogatos szekérrel, mások kerékpáron igyekeztek.

Az utolsó vonat október nyolcadikán 6 óra kűrűl gűrdűlt ki a csűirogi állomásrűl. Ezzel a szerelvűnnyel vonultak el a kűzbeesű állomások hivatalnokai.

A faluban mintegy 7000 szerb és 2100 magyar maradt. Mindenki a saját sorsára várva.

A kakastollas rendűrűk hírhedt szuronyos puskáit automata fegyverrel cserélték fel. A mozgűsítási idézéseket csak részben volt kinek kézbesíteni.

Oktűber nyolcadikán az oroszok Adánál és Becsén átjűttek a Tiszán, és így az alsű bácskai Tiszavidék el lett vágva az anyaországatűl.

Ebben az idűben egy egész szakasz magyar tábori csendűr érkezett Csűirogra. Ezek egy csoport fegyvertelen 18-20 éves Makű kűrűnyeki leventét hurcoltak magukkal. Az ifjakat a levente otthonban szállásolták el, itt várták sorsuk beteljesűlését is.

Becse és Bácsfűldvár kűzűtű az október 8-22. idűszakban a német egysűgek feltartűztatták az orosz elűrenyomulást. Csűirogon ez idű tájt a nyomott hangulat, az űres utcák jeleztek a vihar elűszelét. Az oroszok által elfoglalt terűleteken az elmenekűlt csűirogiak tapasztalva, hogy nem is olyan fekete a muszka, mint ahogy ijesztgették őket, meg aztán idegenben nincstelenűl elni nehéz volt, így tűbben visszafordultak, nem érezvűn magukat bűnűsnek. Az oroszparancsnokságon átbecsátű igazolást (propusznicát) kaptak, amely csak Becsűig szűlt: A szűbeli utasítások szerűnt a becsűi katonai parancsnokságon kellett jelentkezni: ahol, ha az űt szabad, majd meghosszabbítják az igazolást.

A becsűi katonai parancsnokság a város kűzpontjában található Centrál szállűban szűkelt. Itt kellett a hazatérű magyaroknak a meghosszabbításért jelentkezni. Ez a parancsnokság, csak úgy nyűzsgűt a csűirogi szerbektűl, a dezertálű, visszatérű munkaszolgálatosoktűl, akik sorra tartűztatták le a haza igyekvű magyarokat. Foglyaikat a Centrál szállűba zárták. Itt napokig kegyetlenűl verték, vallatták őket, hogy vallják be, milyen részűk volt a 42-es razzűában. Az esti órákban az ifjűságot engedtek kűzűjük, hogy botokkal

„szórakoztassák” őket. Legtöbb magyart egy csúrogi fiákeros tartóztatott le. Egy csúrogi tiszt pedig abban lelte örömét, hogy két befogott édes testvérnek, a kimerültségig kellett egymást verni. Amennyiben nem találta elég erősnek az ütéseket, ő maga mutatta meg, hogyan kell ezt csinálni. Október utolsó napjaiban több csúrogi magyart kivégeztek Becsén. Mivel a Becsén letartóztatott csúrogiakról hozzátartozóik nem tudták hol vannak, így egyesek napokig, sőt az utolsó transzportban kivégezettek 12 napig nem kaptak enni. A holttesteket a vásártéri, téglafalal bekerített öreg temetőben hantolták el.

Az orosz partizán haderő vasárnap, október 22-én megtörte a német ellenállást a becsei réten. A csúrogi csendőrös és a helyi rendőrök lóháton, huszonkettedikén a hajnali órákban Gospodinci (Boldogasszonyfalva) irányába hagyták el a falut. Danilo Kekić-Daka partizánosztagával az út menti kukoricásból szemlélte az elvonulást. Tudva a helyzetet, hogy úgyszincs egérútjuk, nem bocsátkozott harcba velük, így akarta osztagát megvédeni a veszteségtől.

Kilenc óra körül a faluban működő aktivisták Dakát értesítették, hogy tiszta a levegő, a magyar fegyveresek elvonultak. Daka, mint az osztag parancsnoka tíz órakor vezette be csapatát a faluba. Miközben megállt saját háza előtt, a szerb lakosság örömjongva körülfogta, és törölközőkkel díszítette fel hátslovát. Így vonult végig a falu másfél kilométer hosszú főutcáján nagy taps és éljenzés közepette. A központban beszédet mondott az egybegyűlteknek, amelyet így fejezett be: „Most pedig igyekezzetek, hogy a bűnösök el ne meneküljenek!” Ezután a községházára vonult, ahol felállították a Népbizottságot, amely népkonyhát hozott létre, ez pedig egy nagyobb mészárszékből kapott helyet.

A délután folyamán Daka egységével, mint felszabadító, bevonult Zsablyára.

A központban tartott beszéd után, felfoghatatlan, hogy miként, de egy óra alatt annyi partizán volt fegyver alatt, hogy előzönlötték az egész falut.

Megkezdődtek a letartóztatások. Szemmel látható volt, hogy az 1942-es kölcsön adódik vissza. Szemet-szemért, fogat-fogért, papot-papért. Az első letartóztatottak között volt Horváth Péter is, akit becsületes nevén nem is ismerték a faluban, csak ragadványnevééről, Hazug Péternek hívta mindenki. Ezt az aljas embert a partizánok etették, itatták, és koronatanúnak használták. A letartóztatott magyarokra, sorra rámondta, hogy vele együtt garázdálkodtak a razziában, és százsámra irtották a szerbeket. Az ilyen tanúskodás elég volt ahhoz, hogy a letartóztatott mögött örökre bezáruljon a községháza melletti magtár vagy a szemközi iskolaépület ajtaja, ahová terelték őket.

Az első kivégzéseket már a következő napokban végrehajtották. Az áldozatok a Makó környékéről otthagytott leventék voltak. Őket a partizánok a leventeotthonban meztelenre vetköztették, majd kezeiket dróttal szorosan összekötözték. Ezután mintegy két utcahossznyit kellett futólépésben megtenniük a községháza udvaráig. Itt, a WC és a magtár közötti részen lettek kivégezve. A vétkük az volt, hogy magyarok voltak.

Míg a kivégzés előkészületei folytak, addig egy csoport fegyveres a falu északi részéről, mint egy 300 lakost számláló Gödrök településről, amely területén volt a téglagyár és a gyepmestertelep (sintérház), összeterelte a magyar férfiakat, és négy 4m x 4m x 2m-es gödröt ásott velük a sintérháznál. Amikor a gödrök elkészültek, a magyarokat hazaengedték kettő kivételével, akiket még a gödörben lelőttek. A leventék holttesteit a beidézett magyar parasztok kocsijára dobálták, és erős fegyveres fedezettel a sintérházhoz szállították. Itt a kocsisoknak kellett a tetemeiket a gödörbe dobálniuk. A visszahajtott kocsikat a kivégzés színhelyét a már újabban befogott magyarokkal mosatták meg a vértől.

Október utolsó napjaiban Becséről is hoztak haza magyarokat. Az embereket kocsi-lőcsőhöz kötve vonszolták, míg kísérőik a kocsin ülve botokkal biztatták őket. E tájban

jelentek meg a faluban az „Éljen a testvéri együttműködés Becse községgel!” és hasonló szövegű feliratok.

A csúrgói fegyveresek nemcsak helyben garázdálkodtak, láthatók voltak Temerinben, Becsén, Péterrévén, Moholon, Szenttamáson, sőt még Magyarországon is a szűkebb határövezetben.

A letartóztatások még novemberben is folytak. A letartóztatott férfiakat és nőket a magtárban kegyetlenül verték. A nagy bajszú férfiak díszét kicsupálták, a nők hosszú haját felcsavarták a kezükre, és úgy forgatták őket. Esténként itt is a botokkal felszerelt fiataltságot eresztették a foglyok közé, hogy verjék őket. Délben a letartóztatottak ebédet kaphattak. Ilyenkor az őr kinyitotta az ajtót, és hangosan felvette a kérdést: „bántottak-e, vertek-e benneteket?” a foglyoknak pedig kórusban kellett felelniük: „Nem! Jól vagyunk” Pedig az arcuk csupa kék, a bajszuk helye pedig vérfolt volt. Az ebédet négy - öt napnál tovább nem kellett hordani. Ilyenkor már elhangzott a magyarázat, hogy elmentek munkára. A hozzátartozók ekkor már tudták, hogy ezentúl, egy tányér felesleges lesz az asztalon.

A gödrösi magyarokat és cigányokat még két ízben hajtották ki gödröt ásni. A kiásott vermek méretei mindig egyformák voltak.

Az első fegyverropegás éjjelén a hangok a magtár felől hallatszottak, majd 17 szekéren szállították a halottakat a sintérház felé. A vásártéren áthaladó göröngyös úton egy meztelen test leesett, és négykézláb mászott volna a gödrösi település felé, azonban hóhérsjai észrevették, utána eredtek, majd puskatusokkal agyonverték. Ezután az egyik kocsit oda-irányították, és a holttestet a többi tetemre dobták.

A következő kivégzés volt a legtömegesebb. Ekkor 19 kocsi szállította a holttesteket, amelyeket nem földeltek el mindjárt, mint az előzőeket. A cigányokkal rájuk hordatták a községháza, az iskola és a nagykocsmá WC-inek a tartalmát, hogy gyorsabban végbe menjen a bomlás, majd utána lett elsimítva a föld felettük. Ezzel a csoporttal végezték ki Hazug Pétert is.

A későbbiekben már csak egyéni, szadista gyilkosságok voltak. F. Lászlót saját udvarában, kiskorú fia szeme láttára verték agyon. J. Szilvesztert betegen a kemence melletti kiságyon verték agyon, testvéréhez, Jánoshoz a szerb szomszédja a kerítésen átdobta a fegyverét, majd cinkosával megjelentek nála fegyvert keresni. Miután „megtalálták” azt, Jánost a helyszínen agyonverték. A hitközség tanyáján alkalmazott cseléd megkísérelte a szökést, kísérői vadászpuskából lőttek rá, majd amikor a sörétektől megrogyant, agyonverték. K. András kövér embernek a hasán ugráltak, így oltották ki az életét. W. Imre a megrongált telefonhálózatot javította, amikor értesült arról, hogy milyen kínhalált szántak neki. Aznap éjjel borotvával felmetszette ereit és átvágta saját torkát. Dupp Bálint katolikus plébános nem akarta elhagyni a falut. Azt mondta, hogy a pásztornak a nyáj között a helye. Le is tartóztatták, majd feltételelesen szabadon engedték, napi többszörös jelentkezésre kötelezve. November derekán elhurcolták, majd Csúrgon, Zsablyán és Újvidéken nagyon megkínózták. Végül a Hadbíró, nyilvános golyó általi halálra ítélte. Decemberben negyedmagával a központi iskola déli, templom felőli oldalán kivégezték. A valamikori 90 kilós lelkipásztor alig volt 40 kg-nál több.

Amikor a kivégzést vezénylő tiszt felolvasta a vádiratot és az ítéletet, fejét a templom felé fordította, a vádpontokra tagadólág ingatta a fejét. Idős édesanyja sosem tudta meg, mi történt vele, a lágerban állandóan azt várta, mikor jön érte a fia.

A helyi magyarságnak meg kellett tanulnia, hogy ki az úr a háznál. Felszólították őket a fegyverek és a rádiók beszolgáltatására, az idegenek és a visszatérő menekültek feljelentésére, emellett a 15-60 évesek kötelesek voltak minden nap munkára jelentkezni

a megjelölt tereken. A munkabeosztás, persze fegyveresek kíséretében, a következő volt: asszonyok a főzésnél és a mosogatásnál segédkeztek a népkonyhán. A férfiak fát vágtak, valamint az elmenekültek házaiból, hordták be az élelmet és a jószágot, egyes csoportok az ágyneműt gyűjtötték a partizánkórház részére, mások a megrongált telefonhálózatot hozták rendbe, voltak olyanok, akik a nádalyi orosz repülőtéren hóvédőket építettek a repülők részére, de legtöbben és leghuzamosabb ideig a kukorica törésével voltak elfoglalva. Ha valamelyik szerb földtulajdonosnak még leszedetlen volt a kukoricája, csak jelentenie kellett a Népbizottságban, és a magyarok reggeli sorakozójáról az őr annyi munkást kísért a földjére, amennyit csak kívánt. Természetesen mindennemű bér és élelem nélküli.

Az egyik Katic tanyán, ahol már huzamosabb ideje folyt a kukoricatorés, a gazdasszony disznópaprikást főzetett vacsorára a kukoricaszedő asszonyoknak. Ők jól bevacsoráztak, és az istállóban leterített szalmán nyugovóra tértek. Eközben a gazdasszony és az őr az addigiaktól eltérően a borjú nagyságú ebeket az istálló ajtajához kötötték. Éjjel mindenkinek gyomorgörcs keletkezett, de mivel a kutyáktól nem mehettek ki a WC-re, összepingálták az egész istállót. Virradatkor a gazdasszony elégedetten távolította el a vérebeteket az ajtóból. A szegyenkezve kivonuló magyar asszonyok ekkor vették észre, hogy a trágyadomb oldaláról hiányzik az előző nap még ott látott, elpusztult disznó. Ezt főzette meg a „jósí-vű” Katicné vacsorára.

1945. januárjában, ahogy hidegebbre fordult az idő, a kényszermunkák is mind ritkábbak lettek. A szerbek egyre hangosabban hangoztatták, hogy nem élhetnek együtt a magyarokkal. Éjnek idején kihívóan kopogtattak be a magyar házakba, aki pedig erre kijött, azt jól elverték, tekintet nélkül arra, hogy férfi vagy nő az illető. Panaszra senki sem mert menni.

Január 21-én mintegy 40cm vastagságú hó esett. A rákövetkező éjjelen csikorgó fagy volt. Az alvó magyarok nem is sejtették, hogy az éj leple alatt, fegyveres partizángyűrű fogta körül a falut. A madarakon kívül a gyűrűn se ki, se be, nem juthatott senki. Reggel kilenc óra körül minden utcát fegyveres helyi szerbek leptek el. Az utcák egyik végétől a másikig sorra terelték ki a magyarokat, előzőleg azonban minden létező fiók tartalmát a szoba közepére szórtak, azt állítva, hogy fegyver után kutatnak. A vegyes házasságban élőket nem bolygatták. Az, hogy ki és mit vihetett magával, a kiterelést végrehajtó egyénektől függött. Ahol ezek az emberek enyhébbek voltak, a száműzöttek szánkón, kocsin élelmet is vihettek magukkal. Más utcában a szalvétába kötött karéj kenyeret is kivették a kezekből és a kapu tetején át hajították vissza az udvarba. Egy idős férfit, aki a kis karon ülő unokája részére pár kockacukrot tett a zsebébe, az őr recés tenyérmorzsolóval úgy vágott pofon, hogy fél arcáról lehúzta a bőrt.

Az összegyűjtött népet a piactérre terelték. Itt kezdték el a szelektálást. Az asszonyok a gyerekek és az idős férfiak erős fegyveres őrséggel körülvéve a piactéren maradtak. A fiatalabb férfiakat a katolikus templom kertjébe kísérték. Megkezdődött az idegtépő várokozás. Egy bizottság Zsablyán ülésezett, tagjainak kellett döntenüik a magyarok sorsáról. Délután bevonták a falut körülkerítő alakulatot. Egy magyarul tudó tiszt, a felől érdeklődött, hogy igaz-e hogy a magyarok fellázadtak. A tagadó válaszra nagyot káromkodott, amiért megfázították őket.

A magyarok zsebeinek megkönnyítése céljából a piactér délkeleti oldalán egy asztalt helyeztek el, amely mellett kellett a családoknak elvonulniuk, és halálbüntetés terhe mellett, leadniuk a náluk lévő értékeket. Igyekeztek nagylelkűek lenni, ugyanis mindenkinek visszaadtak 20-20 pengőt, így az is kapott pénzt, akinek nem sikerült otthonról egy fillért sem magával hozni. Az asztalon maradt halom pénzt megszámlálatlanul egy bőr iskolástáskába gyömöszölték, majd átadták a kísérő partizánalakulat futárjának.

Már erősen alkonyodott, amikor Zsablya felől két szánon, meleg subába burkolózva hivatalos személyek érkeztek. Kiadták a parancsot, hogy négyes sorokban irány Zsablya felé. Az öröknek oldalt 15 méter távolságból kellett készenlétben tartott fegyverrel kísérni a menetet úgy, hogy löniük kellett volna, ha bárki szökést kísérel meg. A menet élén haladt a vezető őr, utána 7-8 szekéren a betegek és az apró gyerekek, majd a többiek. A csecsemők és a betegek egy részét vonaton szállították. A térdig érő hóban nagyon lassan haladt a menet. Akik csomagokkal felpakolva jöttek a piacra, azokat fokozatosan elhagyták az út mentén.

Az örök sem voltak irigylésre méltó helyzetben, hiszen nekik saját maguk részére kellett utat taposniuk. Nem sokkal az indulás után belátták, hogy a „szállítmány” nem veszélyes, és elvegyültek a menetben. Gyaloglás közben elárulták, hogy Járek lesz a végállomás.

A férfiakat erőltetett menetben, a szántóföldeken keresztül, toronyiránt kísérték Újvidékre. Ott a dohánygyárban szállásolták el őket. Mire oda értek, már szinte senkinél nem volt csomag, elhagyták az úton. Aki nem bírta az iramot, azt az örök puskatussal biztatták.

Az első haláleset Zsablya és Járek között következett be. V. Péter három hónapos kislánya, megfagyott, édesanyja karján. A gyermek eltemetését a futásra bízták. A zsablyai temetőnél a puskáját egy fiúnak adta, és a tetemmel és a pénzes táskával bement intézkedni. A visszatérése után, feltűnő volt, hogy a pénzes táskája nagyon lesoványodott.

Amikor Zsablya központján haladt át a menet, ott éppen arról gyűléseztek, hogy miként toloncolják ki az ottani magyarokat is. Az átvonuló magyarok hírére a kárörvendő kíváncsi szerb emberek kivonultak az utcára, szidalmazták, köpdösték, és hógolyókkal dobálták a meggyötört embereket. A kísérő örök alig tudták visszatartani őket a fizikai bántalmazástól.

Temerinen keresztül, észrevétlenül és nagyon fáradtan vonult át a menet, Járekra január 24-én, hajnali három órakerkeztek meg a csúrogi magyarok.

Itt a központtól a vasút felé vezető utcáriszen adták át a kísérők áldozataikat a járeki lógor (koncentrációs tábor) őrségének. A tábor őrsége, hogy megmutassa, ki az úr a háznál, nagy lövöldözésbe kezdett. Habár csak a levegőbe lövöldöztek, a megrémült magyarok úgy összebújtak a kocsit közepén, mint birkanyáj a zivatar idején. Amikor az örök kiélveztek magukat a jövevények félelmén, megkezdődött az elszállásolás. Az őrség parancsnokának helyettese Z. Živko a házak előtt állva bemondott egy számot pl. ide ötvenet, akkor az örök oda betuszkolták az embereket, többet is, mint ötvenet.

A termekben már előzőleg lehettek elszállásoltak, úgy tűnt, közvetlenül a magyarok megérkezése előtt lettek kiürítve. Ez abból látszott, hogy a leszórt szalma, amire az elfáradt emberek lefeküdtek, keményre volt döngölve. Virradatkor titkos vakaródzás közben szemlélték, kikkel is vannak együtt. Az idős asszonyok sorsukat siratták. B. István bádogos rémületében a nyitott kútba ugrott. Ő volt a tábor első halottja.

Pár nappal később megérkeztek a csúrogi és a gyöngyszigeti tanyákon összefogdosott magyarok is, majd őket követték a Zsablyáról kihajtottak. Ezek a tanyasiak hozták a hírt, hogy odahaza a szerbek a magyar házakból mindent széthúztak.

Kora tavasszal ideszállították a mozsori magyarokat is. Járekot a valamikori gazdag német kisközséget koncentrációs táborra alakították át. A falut tüskés drót övezte, és külső őrséggel gátolták meg a szökéseket. A parancsnokság a központban székelt: a parancsnok, a helyettese, az írnök, egy közigazdász és a táborközpont által Kölyöknek nevezett partizán alkották.

Az embereket munkára kísérő őrség a csúrogiak és zsablyaiak közötti épületben tanyázott. Összesen nyolcan voltak. Parancsnok és a helyettesek, egyik kátyi a másik föld-

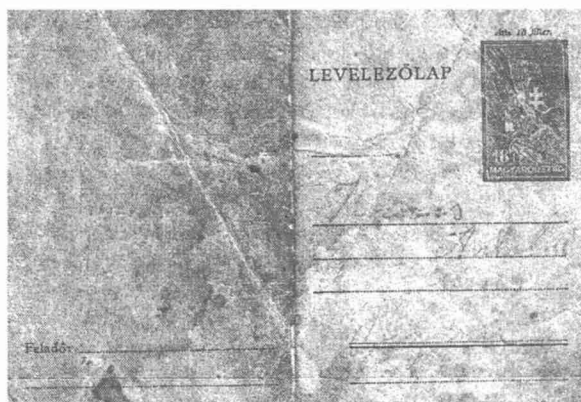
vári, rajtuk kívül pedig két szabadkai, egy újvidéki és két Petróc környéki szlovák volt az őrség tagja.

Az első három nap tétlenséggel éhen, és a tetvek vadászatával telt el. Ezután kezdtek munkára járni és találkozhattak a tábor többi lakóival, akik a másik épületekbe voltak elszállásolva.

A koncentrációs tábor lakóinak sorsa nagyon nehéz volt. Egyszóval nem emberi.

Utolsó üzenet haza.

A kivégzés előtt, Kovács Csinos Antalnak sikerült kijuttatni a csúrogi községháza udvarából ezt az üzenetet.

Kovács (Csinos) Antalné részére

Kedves Anyuka

És drága családjaim csókollak benneteket. Énnekem ártatlanul köll meghalni. Drága családjaim utoljára küldöm csókjaimat. Éljetek boldogan: A gyerekekre nagyon vigyázz. Isten veletek. Imádkoztam értem és értetek is. Csókollak benneteket számtalanszor.